

Kolář, Michal: *Nová cesta k léčbě šikany*

Praha: Portál, 2011, 336 s.

Problematika šikanování se v posledních dvaceti letech stala předmětem trvalého zájmu psychologů, učitelů i rodičovské veřejnosti. Je to pochopitelné, neboť se zvyšujícími se projevy agresivity ve školách vzrůstá nejen potřeba systémové prevence, ale i specializované pomoci odborníků, ke kterým autor publikace o nových cestách k léčbě šikany bezpochyby dlouhá léta patří. Nemalé procento ohrožených žáků představují nejen žáci trpící šikanováním a skupina iniciátorů šikany, ale většina žáků, která se s tímto jevem v jakékoli podobě během své školní docházky setká, a to nejen na základní, ale i na střední škole.

Nová publikace Michala Koláře se zabývá sociálně nejzávažnější a patrně i nejpočetnější formou sociálně patologického chování, která je schopna narušit výchovu a vzdělávání dítěte již od předškolního věku a je schopna ho provázet až do dospělosti. Autor navazuje na řadu svých předchozích prací, které v nové publikaci doplňuje o široké spektrum nejnovějších teoretických, ale zejména i praktických poznatků.

Kolář velmi správně zařazuje problematiku šikanování do širšího kontextu nejen školního života, ale i celospolečenského dění, které dnešní školáky ovlivňuje snad daleko intenzivněji, než tomu bylo před dvaceti lety. Zatímco na přelomu století vystačila psychologie a pedagogika s několika málo konstrukty, které vysvětlovaly projevy šikanování ve školním prostředí, v současnosti je při diferenciálně diagnostických rozvahách a zejména v procesu reedukace či léčby šikanování užíván mnohem komplikovanější rejstřík pojmů, ale i diagnostických a reedukačních postupů.

Komplexní přístup se neobejde bez uvedení klíčových poznatků o léčbě šikany, a tak první část nejnovější monografie Michala Koláře je zcela zákonitě věnována nejen behaviorálnímu a psychodiagnostickému náhledu na šikanu, ale věnuje pozornost i sociálně psychologickým konotacím tohoto patologického fenoménu, který se neomezuje jen na oblast školství. Kolář zmiňuje názory, podle kterých je šikanování pokládáno za důsledek krize sociálních vztahů v dnešní postmoderní společnosti, rozebírá rovněž souvislosti, které mají vliv na tvorbu zakrývacího a protiúzdavného systému, jehož součástí je v mnoha případech nejen řada rodičů, učitelů, ale i veřejně činných reprezentantů státní správy, ale i samosprávy. Poměrně intenzivní pozornost věnuje Kolář ve své poslední publikaci i filozofii léčby šikany, která poukazuje na etiologii tohoto společenského jevu v širších zejména sociálně psychologických, ale i sociologických souvislostech.

Ve třetí části publikace, která je v podstatě stěžejní částí knihy, jsou v pěti kapitolách uvedeny nejen nejvhodnější diagnostické a intervenční postupy při minimalizaci počáteční šikany, ale i při léčbě již pokročilého šikanování. Vlastně téměř polovina knihy Michala Koláře je věnována nikoli jen diagnostice, ale zejména reedukaci a skutečně efektivní léčbě, a právě v tomto ohledu lze považovat přístup autora za komplexní, neboť v obou částech postihuje jak psychologický tak i pedagogický aspekt. Žáci postižení či latentně ohrožení projevy šikanování nejen ve škole, ale i mimo školní prostředí, nejsou dnes jednoznačně homogenní skupinou. Často je prakticky nemožné stanovit jednoduché kauzální vztahy mezi příčinami šikanování a jejich následným vlivem na poruchu sociálních vztahů mezi vrstevníky a u konkrétních obětí a jejich agresorů.

Zdrcujícím poznatkem výzkumu školního klimatu v prostředí českých základních škol, provedeného v roce 2001, bylo zjištění, že jednačtyřicet procent žáků druhého stupně ZŠ je ve třídách nebo ve své škole šikanováno. To bylo téměř o dvacet procent víc, než kolik uváděly výzkumné studie v minulých letech, které však terén mapovaly jen velmi orientačně a u podstatně méně žáků. Jestliže připustíme, že podobná situace je i na středních školách, a dílčí šetření tomu nasvědčují, potom nám po přepočtu tohoto procenta na jeden a půl milionovou armádu žáků vyjde, že v českých školách je týráno téměř šest set tisíc školáků. To bylo natolik ohromné a zdrcující číslo, které nasvědčuje, že šikana je nejčastější příčinou traumatizace školáků. Podobně jako Dan Olweus v Norsku, přichází Michal Kolář s originální metodou terapie školní šikany zejména v oblasti prevence, která je spojena s výrazným poklesem projevů šikany v základních školách, ať již má podobu základního intervenčního programu či zejména Hradeckého školního programu proti šikanování, které vedou k radikální minimalizaci šikany. V pěti kapitolách třetí části publikace tak rozvádí autor svůj model kvalifikované léčby šikany, první pomoci při šikanování, ale i léčby skupiny zasažené šikanou prostřednictvím školního programu primární, ale i sekundární prevence, jehož životaschopnost se plně prokázala v průběhu posledních několika let v praxi mnoha základních a středních škol.

Nově byly do publikace zařazeny části dokumentující stav prevence šikany v zahraničí, a to nejen jejich přednosti, ale zejména jejich slepá místa. Závěrečná čtvrtá část Kolářovy knihy je věnována střízlivé komparaci reedukačních postupů, užívaných u nás, ale i v řadě školských systémů ve světě. Počet šikanovaných žáků, zjišťovaný v jednotlivých českých, ale i zahraničních výzkumech, je zpravidla závislý nejen na užitých metodách, ale i diagnostických kritériích, která se snaží vymezit, co je a ještě není šikanování. A tak procento výskytu přímých obětí šikany v populaci školáků se v řadě šetření pohybuje v závislosti na vymezení toho jevu. Preventivní programy pak řeší problém šikany řadou intervenčních postupů: osvětou, systematickým rozvojem sociálních dovedností žáků stejně jako i cíleně vytvářenými intervenčními programy boje s šikanou v konkrétních školách. Tato skutečnost signalizuje kromě jiného ovšem potřebu provedení řady dalších epidemiologických studií v podmínkách nejen primárního, ale sekundárního a terciárního školství, protože efektivita intervenčních programů je nepochybně závislá na školním prostředí stejně jako i věku školáků.

Důsledný rozbor šikanovaných dětí a žáků, ale i dospělých, který je dokumentován širokým spektrem více než sedmdesáti kazuistických příběhů, dokumentuje měnící se obraz nejen agresivních projevů, ale stejně tak i nezbytnost stále nových preventivních a intervenčních postupů. Kniha ovšem obsahuje nejen 71 kazuistik, praktický význam má i 11 dalších příloh, které jsou věnovány diagnostice, dílčím postupům v oblasti prevence, ale i právním otázkám, jejichž význam pro praxi v běžné škole stejně jako i pro praxi školního či pedagogického a psychologického poradenství je nesmírně cenný.

Při nelehkém čtení o světě dětí, mladistvých a dospělých, kteří jsou cílem dnešní šikany, čtenář dospěje nejen k hypotéze o mnohočetnosti příčin aktuálních forem šikanování, ale i k poznání, že léčba šikany je nejen společenským, ale současně i odborným a nikoli jen úzce omezeným etopedickým, ale v podstatě i klinickým problémem současné psychologie, který vyžaduje systematické vzdělávání, promyšlený výcvik stejně jako supervizní vedení učitelů, ale i školních a poradenských psychologů. Nepochybně i díky tomu lze poslední publikaci Michala Koláře považovat za nikoli jen pouhou metodickou příručku, ale za publikaci překračující hranice pouhé školní či poradenské psychologie.

Obdobně jako v zahraničí, vyvstává i u nás řada systémových otázek, směřujících nikoli jen k problému financování školních preventivních programů boje proti šikanování, ale i profesionalizace výchovných poradců a školních metodiků prevence ve školském systému.

PhDr. Antonín Mezera

Pedagogicko-psychologická poradna pro Prahu 7 a 8

Mezera, A. (2011). *Léčba šikany* [recenze]. *E-psychologie* [online], 5 (4), 79-81 [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/mezera-rec.pdf>>. ISSN 1802-8853.